

Ольга Пугаченко

кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри аудиту, обліку та оподаткування Центральноукраїнського національного технічного університету, м. Кропивницький, Україна

Яна Пильникова

завідувачка сектору автотоварознавчих досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, м. Кропивницький, Україна

Давид Коява

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, групи 071-22 Центральноукраїнського національного технічного університету, м. Кропивницький, Україна

ЗАВДАННЯ ТА ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI

Внутрішній контроль – це процес постійного впливу на об'єкти через відстеження відхилень та корекції управлінських рішень задля приведення фактичного стану об'єктів до бажаного [8, с. 13].

В Україні на законодавчому рівні питання організації системи внутрішнього контролю на підприємствах приватного сектору не врегульовано. 24.09.2020 р. на сайті Офіційного інтернет-представництва Президента України «Електронні петиції» було зареєстровано петицію «для внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», а саме – зобов'язати організувати та здійснювати внутрішній контроль ведення бухгалтерського обліку та складення бухгалтерської (фінансової) звітності суб'єктів економічної діяльності, бухгалтерська звітність яких підлягає обов'язковому аудиту згідно Міжнародних стандартів внутрішнього аудиту та моделі COSO 2017» [5]. Проте, дана ініціатива підтримана не була, адже з необхідної кількості у 25 000 підписів було зібрано лише 45.

Система внутрішнього контролю дебіторської заборгованості забезпечить управлінський персонал достовірною, вчасною, максимально повною інформацією про стан, структуру та динаміку відносин з контрагентами і допоможе правильно визначити основні напрямки діяльності та завдання, які постають перед суб'єктом господарювання [3].

Джерелами інформації при внутрішньому контролі дебіторської заборгованості є господарські операції, які відображаються на таких рахунках обліку: 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість й інші необоротні активи»; 34 «Короткострокові векселі одержані»; 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»; 37 «Розрахунки з різними дебіторами»; 38 «Резерв сумнівних боргів»; 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» (за умови, що підприємство для передоплати не використовує субрахунок 371 «Розрахунки за

виданими авансами»); 64 «Розрахунки за податками й платежами» (за дебетом субрахунків 641 «Розрахунки за податками» і 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»); 65 «Розрахунки за страхуванням», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», 68 «Розрахунки за іншими операціями» тощо. Джерелами додаткової інформації щодо внутрішнього контролю дебіторської заборгованості також є дані з Приміток до фінансової звітності [6].

Для отримання достовірної і повної економічної інформації про діяльність підприємства у цілому та в частині дебіторської заборгованості, необхідно використовувати не лише обліково-економічні дані, а й установчу, технологічну, технічну, конструкторську та іншу документацію. При цьому, робота з усім масивом документів передбачає якісну її організацію, що включає й організацію документообороту.

Метою внутрішнього контролю розрахунків з дебіторами та кредиторами є встановлення повноти, достовірності та своєчасності відображення даних в первинній документації підприємства, облікових регістрах і звітності. Контроль передбачає здійснення перевірки за дотриманням планових показників; налагодження системи спостереження за строками оплати платежів; контроль за виконанням договірних відносин з боку як контрагентів, так і персоналу; виявлення резервів зростання платоспроможності підприємства та контроль за результатами виконання оптимізаційних управлінських рішень [1, с. 313; 2, с. 12-13; 3]. Чакалова Н.С. метою внутрішнього контролю дебіторської заборгованості визначає встановлення доцільності, достовірності, своєчасності, законності здійснених операцій і правильності їх відображення в обліку [9, с. 82].

Акімова Н.С. і Топоркова О.В. завданнями внутрішнього контролю дебіторської заборгованості визначають: підтвердження достовірності внутрішньої інформації про величину дебіторської і кредиторської заборгованості; оцінка ефективності їх використання; виявлення відхилень фактичних показників дебіторської та кредиторської заборгованості від запланованих величин і чинників, що вплинули на ці відхилення; пошук внутрішньогосподарських резервів зростання фінансової стійкості [1, с. 314].

Бурова Т.А. і Волошина В.В. першочерговими завданнями при здійсненні внутрішнього контролю дебіторської заборгованості вважають: необхідність введення структурних підрозділів, які будуть здійснювати контроль за складом та структурою дебіторської заборгованості, строками її погашення; забезпечення юридичної обґрунтованості кожної суми дебіторської заборгованості; моніторинг і діагностика причин виникнення заборгованостей та прорахування їх наслідків; розробка дієвої методики аналізу розрахунків з покупцями, замовниками, іншими дебіторами та розробка робочих документів контролера; активне використання основних форм рефінансування: факторинг, облік векселів, форфейтинг, тощо; які прискорять трансформацію дебіторської заборгованості у грошові кошти [2, с. 13-14].

Москалюк Г.О. наголошує, що першочерговими завданнями при здійсненні контролю дебіторської і кредиторської заборгованостей є: забезпечення юридичної обґрунтованості кожної суми дебіторської та кредиторської заборгованості; вивчення причин виникнення заборгованостей та

прорахування їх наслідків; здійснення заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості та з'ясування існування реальної можливості погашення кредиторської заборгованості; регулярне проведення інвентаризацій розрахунків на підприємстві та контроль за строком позовної давності [3].

Наумова Т.А., Бойченко Н.В. і Нестеренко І.В. вказують, що завдання контролю дебіторської заборгованості є такими: установлення реальності дебіторської та простроченої (за якою минув строк позовної давності) заборгованостей; перевірка правильності списання заборгованості, строк позовної давності якої минув; перевірка достовірності відображення в обліку дебіторської заборгованості залежно від прийнятого методу визначення реалізації; перевірка правильності та обґрунтованості списання заборгованості; дослідження правильності оформлення і відображення в обліку заборгованості за виданими авансами, пред'явленими претензіями [4, с. 41].

Чакалова Н.С. декларує такі завдання проведення внутрішнього контролю дебіторської заборгованості, як: перевірити стан операцій аналітичного та синтетичного обліку дебіторської заборгованості, які здійснювало підприємство за період, що перевіряється; виконати перевірку правильності, повноти та своєчасності складання супровідної документації щодо операцій з дебіторами відповідно до нормативних вимог [9, с. 82].

На наш погляд, основними завданнями при здійсненні внутрішнього контролю дебіторської заборгованості є:

- дослідження причин виникнення заборгованостей дебіторів;
- визначення і прорахування можливих фінансових наслідків виникнення й існування дебіторської заборгованості;
- забезпечення юридичної обґрунтованості на договірному і законодавчому рівні кожної із сум дебіторської заборгованості;
- регулярне проведення планових і раптових інвентаризацій розрахунків із дебіторами;
- контроль строків погашення, прострочення та позовної давності за усіма видами заборгованостей;
- виявлення фактів існування реальної можливості стягнення дебіторської заборгованості та здійснення дієвих заходів щодо цього тощо.

Документальне забезпечення будь-якого процесу має надзвичайно важливе значення, адже, у підсумку, саме документи є підставою для підтвердження фактів і мають доказову силу. Особливо важливо це розуміти при організації внутрішнього контролю, адже підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є саме первинні документи. Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи. Інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного й аналітичного обліку та узагальнюється у звітності. Тобто, саме первинні документи (документи, які містять відомості про господарську операцію), є першоджерелом, основою всього уявлення про діяльність підприємства, формують його репутацію та діловий імідж і, як правило, підвищують інвестиційну привабливість [7]. Все це підтверджує

важливість і необхідність введення ще одного надзвичайно важливого напрямку внутрішнього контролю дебіторської заборгованості – контрольно-перевірочних дій порядку документального забезпечення розрахунків із дебіторами та перевірку організації їх документообороту.

Отже, неврегулювання особливостей функціонування системи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на законодавчому рівні в цілому та у частині чіткого встановлення його мети, завдань й джерел інформації, є суттєвим недоліком, а тому, виникає необхідність подальшої розробки напрямків розвитку внутрішнього контролю на теоретичному і практичному рівнях та вдосконалення засобів для якісної організації його системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акімова Н.С., Топоркова О.В. Інформаційне забезпечення внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості. *Бізнес Інформ.* 2017. № 11. С. 312-317
2. Бурова Т.А., Волошина В.В. Проблеми та перспективи розвитку системи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємствах. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Економічні науки.* 2014. Вип. 5.3. С. 11-15
3. Москалюк Г.О. Система внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості: напрямки удосконалення і розвитку. *Ефективна економіка.* 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1899> (дата звернення: 14.04.2022)
4. Наумова Т.А., Бойченко Н.В., Нестеренко І.В. Методичні аспекти внутрішнього контролю дебіторської заборгованості торговельних підприємств. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. пр. у 2-х ч. Ч. 1.* 2013. Вип. 1 (17). С. 39-46.
5. Офіційне інтернет-представництво Президента України «Електронні петиції». URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/106014> (дата звернення: 10.10.2023).
6. Пугаченко О.Б., Зарудна Н.Я. Внутрішній контроль порядку відображення в обліку дебіторської заборгованості. *Економіка та суспільство.* 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-73>
7. Пугаченко О.Б., Зарудна Н.Я., Кундеус О.М. Визначення терміну «документооборот» у законодавчих актах і літературних джерелах. *Економіка та суспільство.* 2023. № 47. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-47-57 (дата звернення: 11.10.2023).
8. Фоміна Т.В., Пугаченко О.Б. Внутрішній контроль процесів матеріального забезпечення в системі управління підприємством: Монографія / за ред. Г.М. Давидова. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 200 с.
9. Чакалова Н.С. Розробка робочих документів для проведення внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на промислових підприємствах. *Агросвіт.* 2018. № 22. С. 81-90.